

věcech, mají pro něj platit jako nedotknutelné a nedosažitelné, měl by jich být zbaven. Musí na to dávat pozor, respektovat to; běda mu, kdyby žádostivě vztáhl své ruce: řekneme, že „má dlouhé prsty“!

Jak bídě málo nám tak zůstane, ba takřka skoro nic! Všechno uniká, na nic si nesmíme troufnout, když nám to není dáno: žijeme jen z *milosti* dárce. Ani jehlu nesmíš zvednout, ledaže by sis sám sobě povolil, že to *smíš*. Kdo by ti to povolil? *Respekt!* Jen když on ti to přenechá jako vlastnictví, jen když ho můžeš *respektovat* jako vlastnictví, jen pak si ho můžeš vzít. A opět nemůžeš uchopit žádnou myšlenku, vyslovit žádnou slabiku, vykonat žádný čin, který by čerpal své oprávnění pouze z tebe, místo aby ho získal z mravnosti nebo z rozumu nebo lidskosti. Šťastná *nezaujatosti* žádostivého člověka, jak nemilosrdně se tě snažili zabít na oltáři *zaujatosti*.

Kolem oltáře se ale rozprostírá církev, jejíž zdi se rozprostírají stále dál a dál. Co obejmou je – *svatě*. Nemůžeš už k tomu dospět, nemůžeš se toho dotknout. Vykríkuj ve svírávém hladu, plížíš se kolem těchto zdí, abys nalezl něco málo toho profánního, a okruhy tvého obíhání se stále rozšiřují. Tato církev brzy ovládne celou Zemi, a ty budeš zatlacen do nejzazšího kouta; ještě jeden krok a *svět svatého zvířel*: propadneš se do propasti. Proto se vzmuž, dokud je ještě čas, neblud' více v prázdném profánním, nalezni odvahu skočit a vtrhni bránami do samotné svatyně. Když *svatě strávíš*, učiníš ho svým *vlastním*! Pozří hostii, a zbavíš se jí!

3. Svobodní

Když nahore byli Staří a Noví zařazeni do dvou oddílů, mohlo by se zdát, že by zde Svobodní měli být uvedeni ve třetím oddíle samostatně a zvlášť. Není tomu tak! Svobodní jsou jen Noví a nejnovější z „Nových“, a uvádím je ve zvláštním oddíle jen proto, že patří do současnosti a že naše pozornost je zde zaměřena především k tomu, co je současné. „Svobodní“ jsou jen překladem liberálů, avšak co se týká pojmu svobody, stej-

ně tak jako u mnoha jiných věcí, kterými se zde nemohu předběžně zabývat, musím odkázat na pozdější výklad.

§ 1. Politický liberalismus

Když byl pohár takzvaného absolutního království vyprázdněn skoro až do dna, bylo v osmnáctém století až příliš jasné, že tento nápoj lidem nechutná tak, aby dychtili po dalším doušku. „Lidé“, což naši otcové přece byli, konečně požadovali, aby byli nazíráni tímto způsobem.

Kdo v nás vidí něco jiného, než člověka, tak se v něm snažíme vidět nejen člověka, nýbrž také ne-člověka, a jako ne-člověka jej potkávat; naproti tomu ten, kdo nás jako člověka uznává a chrání před nebezpečím, aby s námi nebylo nakládáno nelidsky, toho budeme ctít jako našeho pravého ochránce a patrona.

Držíme pak spolu a navzájem v sobě ochraňujeme člověka; v naší *soudržnosti* pak nacházíme nutnou ochranu, a v nás, kteří jsou *soudržní*, společenství těch, kteří vědí o své lidské důstojnosti a jako „lidé“ drží spolu. Naše soudržnost je *stát*, a my, kteří jsme soudržní, jsme *národem*.

Ve své pospolitosti jako národ nebo stát jsme pouze lidmi. I když se jako jednotlivci chováme jinak, a i když podléháme nejrůznějším sobeckým pudům, tak to patří pouze k našemu *privátnímu životu*; náš *veřejný* neboli státní život je *čistě lidský*. To, co je v nás nelidské nebo „egoistické“, je degradováno na „privátní věc“, a stát striktně odděluje od „občanské společnosti“, v níž „egoismus“ ukazuje svou tvář.

Pravým člověkem je národ, avšak jednotlivec vždy egoistou. Proto se zbavte své jednotlivosti nebo osamocnosti, v nichž se skrývá egoistická nerovnost a nesvár; a zasvěťte se zcela pravému člověku, národu nebo státu. Pak budete platit za lidi a mít vše, co patří člověku; stát, pravý člověk, vás zařadí mezi své a udělí vám „lidská práva“: člověk vám udělí svá práva!

To říká měšťáctvo.

Měšťáctvo není nic jiného, než myšlenka, že stát je všechno ve všem, pravým člověkem, a že lidská hodnota jedince spočí-

vá v tom, být občanem státu. Být dobrým občanem, v tom spatřuje svou nejvyšší čest, mimo to nezná nic vyššího než nanejvýš to, co je antikvované – být dobrým křesťanem.

Měšťáctvo se vyvinulo v boji s privilegovanými stavy, které s ním jako „třetím stavem“ jednali *cavalièrement* a ztotožnilo s „*canaille*“. Ve státě se tedy až dosud „uznávaly nerovné osoby“: Šlechtický syn byl předurčen k výsostnému postavení, na něž i ti nejpřednější občané marně pomýšleli atd. Proti tomu se vzepřelo občanské citění. Už žádné distinkce, žádné privilegování osob, žádný stavovský rozdí! Všichni jsou si rovni! Už nemá být sledován žádný *zvláštní zájem*, nýbrž *obecný zájem všech*. Stát má být společenstvím svobodných a rovných lidí, a každý se má věnovat „dobru celku“, zařadit se do *státu*, stát se má stát jeho cílem a ideálem. Stát! Stát! Tak všude zní všeobecné volání, a od té doby se hledá „pravé státní zřízení“, nejlepší ústava, tedy stát v nejlepším pojetí. Myšlenka státu pronikla do všech srdcí a vyvolala nadšení; sloužit jí, tomu-to světskému bohu, se stalo službou novému bohu a kultem. Začala vlastní *politická* epocha. Sloužit státu nebo národu se stalo nejvyšším ideálem, státní zájem – je nejvyšší zájem, služba státu (k čemuž člověk vůbec nemusí být úředníkem) nejvyšší ctí.

Tak byly *zvláštní* zájmy a osobnosti zavrženy a šiboletem se stalo obětovat se pro stát. Člověk se musí vzdát *sebe* a žít jen pro stát. Musí jednat „nezajnteresovaně“, nesmí sloužit *sobě*, nýbrž státu. Stát se stal vlastní osobou, před níž se individuální osobnost ztrácí: nežiju já, nýbrž on žije ve mně. Tím jsme byli uchráněni před bývalým sobectvím, jsme nezištnost a *neosobitost* sama. Před tímto bohem – státem – zmizel veškerý egoismus, a všichni si byli před ním rovni: všichni bez rozdílu byli – lidmi, nic než lidmi.

Revoluce se rozhořela na výbušné látky *vlastnictví*. Vláda potřebovala peníze. Nyní musela potvrdit zásadu, že je *absolutní* a vládce nad veškerým vlastnictvím, jediným vlastníkem; musela si *vzít své* peníze, které byly pouze v držení, nikoli ve vlastnictví, poddaných. Místo toho povolala generální

stavy, aby si nechala peníze *odsouhlasit*. Strach z konečného důsledku zničil iluzi *absolutní* vlády; *toho*, kdo si musí nechat něco „odsouhlasit“, nelze pokládat za absolutního. Poddaní poznali, že *pravými vlastníky* jsou oni, a že to jsou *jejich* peníze, které jsou vymáhány. Stávající poddaní si uvědomili, že oni jsou *vlastníky*. Krátce to několika slovy vyřčil Bailly: „Když bez mého svolení nemůžete disponovat mým majetkem, tak o to méně můžete disponovat mou osobou, vším, co se týká mého duchovního a společenského postavení! To všechno je mé vlastnictví, jako kus země, kterou obdělávám; a já mám právo, zájem, vytvářet samotné zákony.“ Avšak Baillyho slova vyznívají, jako by *každý* byl nyní vlastníkem. Avšak místo vlády, místo panovníka, se nyní stává vlastníkem a panovníkem – *národ*. Od nynějška je ideálem – „svoboda lidu – svobodný lid“ atd.

Už 8. července 1789 rozbil prohlášení biskupa z Autunu a Barres zdání, že by každý, každý *jednotlivec*, mohl mít vliv na vytváření zákonů: ukázalo naprostou *bezmocnost* komitétů: *vládcem* se stala *majorita reprezentantů*. Když byl 9. července přednesen plán na rozdělení práce nad ústavou, Mirabeau poznal: „Vláda má jen moc, žádné právo; pouze v *lidu* je nutné hledat zdroj veškerého *práva*.“ Šestnáctého července tentýž Mirabeau prohlásil: „Není zdrojem veškeré *moci* lid?“ Tedy zdrojem veškerého práva a zdrojem veškeré *moci* – *moci*! Mímo chodem řečeno, ukázal se zde obsah „práva“: je – *mocí*. „Kdo má moc, ten má právo.“

Měšťáctvo je dědictvím privilegovaných stavů. Práva baronů, kterých byli jako „uzurpátoři“ zbaveni, skutečně přecházejí na měšťáctvo. Neboť měšťáctvo je nyní „národem“. Veškerá *výsadní práva* se vrátila „do rukou národa“. Tím přestala být výsadními právy: stala se „právy“. Národ vyžaduje od nynějška desátky, robotu, zdědil panský soud, lovecké právo – nevolníky. Noc ze 4. srpna byla nocí zániku privilegií neboli „výsadních práv“ (také města, obce, magistráty byly privilegované, opatřeny výsadními právy a panskými právy), a na jejím konci stálo nové ráno „práva“, „státních práv“, „práv národa“.

Monarcha v osobě „královského pána“ se stal ubohým monarchou ve srovnání s tímto novým monarchou, „suverénním národem“. Tato *monarchie* byla tisíckrát drsnější, silnější a důslednější. Proti novým monarchům už neexistovalo žádné právo, žádné privilegium; jak skromně naproti tomu vypadá „absolutní král“ *ancien régime*! Revoluce přeměnila *omezenou monarchii* v *absolutní monarchii*. Od nynějška je každé právo, které není uděleno tímto monarchou, „opovržlivostí“, avšak každé, jím udělené výsadní právo se stává „právem“. Doba zdala *absolutní království*, absolutní monarchii; proto padlo ono takzvané absolutní království, které však vůbec nebylo tak absolutní, protože jej omezovaly tisíce malých pánů.

To, po čem se po tisíciletí toužilo a usilovalo, totiž nalézt onoho absolutního pána, vedle nějž by už neexistovali žádní jiní páni a vládci, toho dosáhla buržoazie. Nabídla pána, který jediný propůjčuje „právní titul“ a bez jehož svolení *není nic oprávněné*. „A tak nyní víme, že modla není ve světě ničím a že žádný jiný Bůh není bez jediného“.²⁵

Proti *právu*, stejně tak jako *jednotlivému právu*, nelze vystoupit s tvrzením, že je „neprávem“. Lze jen říci, že je nesmyslem, iluzí. Kdyby bylo nazváno neprávem, tak by bylo nutné proti tomu postavit *jiné právo*, a s tím jej srovnávat. Odmítně-li se naproti tomu naprosto a úplně právo jako takové, právo o sobě a pro sebe, tak se také odmítne pojem nepráva a celý pojem práva (k němuž patří pojem nepráva) se rozplyne.

Co znamená, že všichni požíváme „rovnost politických práv“? Pouze to, že stát nebere ohled na mou osobu, že jsem jako každý jiný pro něj pouze člověkem, bez dalšího významu, který by mu imponoval. Neimponuji mu jako aristokrat, syn šlechtice, nebo jako dědic úředníka, jehož úřad mi dědičně náleží (jako ve středověku hrabství, atd.), a později za absolutního království, když existovaly dědičné úřady). Stát nyní musí přerozdělovat bezpočet práv, např. právo vést batalion, kompanii atd., právo učít na univerzitě atd., musí je udílet, protože to jsou jeho, tzn. státní práva neboli „politická“ práva. Přitom mu je jedno, komu je udílí, jen když dotyčný splní závazky,

kteří z udělených práv vyplývají. Jsme pro něj všichni ti první a – *rovni*, nikdo není cennější než druhý. Kdo dostane armádní rozkaz, to je mi jedno, říká suverénní stát, za předpokladu, že dotyčný tomu správně rozumí. Smyslem „rovnosti politických práv“ je tedy to, že každý může získat právo, které udílí stát, pouze tehdy, když splní podmínky, které jsou s ním spojeny, podmínky, které je nutné hledat v podstatě každého práva, a ne v zalíbení v nějaké osobě (*persona grata*): podstatu práva stát se důstojníkem s sebou např. přináší, že člověk má zdravé údy a přiměřené množství znalostí, není však podmínkou jeho šlechtický původ; kdyby naproti tomu i ten nejzasloužitější měšťan na tuto hodnost nedosáhl, tak by to byla nerovnost politických práv. Některé ze současných států tuto zásadu rovnosti realizovaly víc, jiné méně.

Monarchie stavů (za takovou označují absolutní království, dobu králů *před* revolucí) udržuje jednotlivce v závislosti na čistě malých monarchiích. Byla to bratrstva (společnosti) jako cechy, šlechta, kněží, měšťané, města, obce atd. Všude musel být jednotlivec *nejprve* nahlížen jako člen této malé společnosti a bezpodmínečně jako svého monarchu poslouchat jejího ducha, *esprit de corp*. Např. víc než jednotlivý šlechtic platil sám sobě, musela pro něj platit jeho rodina, čest jeho kmene. Jen prostřednictvím své *corporace*, svého stavu, se vztahuje jednotlivec k vyšší korporaci, státu, jako se v katolicismu jednotlivec vztahuje k Bohu teprve prostřednictvím kněze. S tím nyní skoncoval třetí stav, když projevil odvahu negovat *sebe jako stav*. Rozhodl nebýt a nenazývat se *stavem* vedle jiného stavu, nýbrž prohlásil se za „*národ*“, a tím se zobecnil. Vytvořil tím mnohem dokonalejší a absolutnější monarchii, a celý předtím platný *princip stavů*, princip malé monarchie uvnitř větší, přestal platit. Proto nelze říci, že revoluce se dotkla obou prvních privilegovaných stavů, nýbrž týkala se malých stavovských monarchií vůbec. Když ale byly stavy a jejich despotismus odstraněny (také král byl přece jen stavovským králem, nikoli občanským králem), tak zůstala individua zbavená stavovské nerovnosti. Měla být nyní skutečně bez stavu a „bez sebe“;

nebýt už vázána žádným stavem (*status*), bez obecného pouta? Ne, třetí stav se prohlásil za národ přece jen proto, aby nebyl stavem *vedle* jiných stavů, nýbrž aby se stal *jediným* stavem. Tento jediný stav je národem, „státem“ (*status*). Kým se nyní stal jednotlivcem? Politickým protestantem, neboť se dostal do bezprostředního kontaktu se svým bohem, státem. Nebyl už šlechticem v aristokratické monarchii, řemeslníkem v cechovní monarchii, nýbrž jako všichni uznával a ctíl jen – *jediného pána*, stát, a jako všichni jeho služebníci obdržel stejný čestný titul „občana.“

Buržoazie je *aristocracií zasluh*, jejím mottem je volební heslo – „zásluze její korunu“ – Bojovala proti „zkažené“ šlechtě, neboť podle ní, pilné, pílí a zásluhami nastolené šlechty, není ten, kdo se „narodil“, svobodný, a také já nejsem svobodný, nýbrž „zasloužilý“, poctivý *služebník* (svého krále; státu; národa v konstitučních státech). Prostřednictvím *služby* získává člověk svobodu, tzn., získává „zásluhu“, a také slouží – *matronu*. Člověk se také musí zasloužit o stát, tzn. princip státu, o jeho mravního ducha. Ten, kdo slouží tomuto duchu státu, ten je, ať se pohybuje v jakékoli početné živnostenské branži, dobrým občanem. V jejich očích „Noví“ provozují „nevýsostné umění“. Pouze „kramář“ je „praktický“, a „kramářským duchem“ je stejně tak dobře ten, kdo pase po úřednických místech, jako ten, kdo se snaží ve svém obchodě ostříhat svou ovečku, nebo být sobě a jiným kdoví jak jinak užitečným.

Avšak lze-li ty, kteří mají zásluhu, pokládat za svobodné (copak klidnému občanovi, věrnému úředníkovi, chybí ona svoboda, po níž touží jeho srdce?), jsou pak „služebníci“ – svobodní. Poslušný služebník je svobodným člověkem! Jaký to do očí bijící nesmysl! Přesto je to ale smysl buržoazie, a její básník Goethe, stejně jako její filosof Hegel se snažili oslavit závislost subjektu na objektu, poslušnost vůči objektivnímu světu atd. Ten, kdo slouží pouze věci, „celý se jí oddá“, ten má pravou svobodu. A touto věcí byl u myslících – *rozum*, který stejně jako stát a církev – vydává obecné zákony a prostřednictvím *mýšlenky lidstva* spojuje jednotlivé lidi dohromady.

Určuje, co je „pravda“, čím se má člověk řídit. Neexistují „rozumnější“ lidé než poctiví služebníci, kteří jsou pak jako služebníci státu pokládáni za dobré občany.

Jestli jsi nesmím být bohatý nebo úplně chudý – to ponechává stát měšťáků na tvé libovůli; jen „dobře smýšlej“. To na tobě vyžaduje a za svůj nejdůležitější úkol pokládá, aby tak smýšleli všichni. Proto tě bude chránit před „špatnými našeptávači“, když bude „špatně smýšlející“ držet zkrátka a jejich buřičské řeči nechá umlčet cenzurou nebo pokutami tisku a za zdmí žaláře, a na druhé straně z lidí s „dobrým smýšlením“ udělá cenzory a „dobře smýšlející a minící“ na tebe nechá všemi způsoby *morálně působit*. Jestliže tě učinil hluchým vůči špatnému našeptávání, o to víc ti pilně znovu otevře uši pro dobré *našeptávání*.

S dobou buržoazie začíná doba *liberalismu*. Všude má být patrné to, co se vytvořilo jako „rozumné“, „v duchu doby“ atd. Následující definice liberalismu, která by mu měla být přičtena ke cti, jej dokonale vystihuje: „Liberalismus není ničím jiným, než rozumovým poznáním aplikovaným na naše stávající poměry.“²⁶ Jeho cílem je „rozumný pořádek“, „mravní chování“, „omezená svoboda“, nikoli anarchie, nezákonnost, svěbytnost. Vládne-li však rozum, prohřává *osoba*. Umění nejen nechalo dlouho vládnout ošklivost, nýbrž ji pokládalo za nutnou součást své existence, a zahrnuje ji do sebe: potřebuje zlosyna atd. Rovněž v náboženské oblasti jdou nejextrémnější liberálové tak daleko, že se snaží nejreligióznějšího člověka chápat jako občana státu, tzn. jako religiózního zlosyna; o inkvizici nechtějí nic slyšet. Proti „rozumnému zákonu“ by se ovšem neměl nikdo bouřit, jinak mu hrozí ten nejtěžší – *trest*. Neřipouští se svobodný pohyb a význam osoby nebo mne, nýbrž rozum, tzn. nadvláda rozumu, jediná nadvláda. Liberálové jsou *nadšenci*, nikoli však pro víru, Boha, atd., spíš pro *rozum*, svého pána. Nesnášejí žádnou nevychovanost a proto žádný sebevývoj a sebeurčení: *poručíkují* navzdory nejabsolutnějším pánům.

„Politická svoboda“ – co si máme pod tím představit? Snad nezávislost jednotlivce na státu a jeho zákonech? Ne, naopak

spoutanost jednotlivce státem a zákony státu. Proč však „svoboda“? Protože člověk už není od státu oddělen zprostředkujícími osobami, nýbrž je v přímém a bezprostředním vztahu k němu, protože je – občanem státu a nikoli poddaným někomu jinému, dokonce ani krále jako nějaké osoby, nýbrž jen jeho postavení jako „hlavy státu“. Politická svoboda, tato základní nauka liberalismu, není ničím jiným než druhou fází protestantismu a vyvíjí se zcela paralelně s „náboženskou svobodou“. ²⁷ Nebo si máme pod ní představit nezávislost na náboženství? Všechno jiné, než toto. Má se týkat pouze nezávislosti na zprostředkujících osobách, nezávislosti na zprostředkujících kněžích, překonání „laickosti“, tedy přímého a bezprostředního vztahu k náboženství nebo Bohu. Pouze za předpokladu, že máme náboženství, můžeme požívat náboženskou svobodu; náboženská svoboda neznamená nenáboženskost, nýbrž niternost víry, bezprostřední styk s Bohem. Ten, kdo je „nábožensky svobodný“, pro toho je náboženství věcí srdce, je to pro něj jeho *vlastní věc*, je to pro něj „smrtelně svatá věc“. Tak je také pro „politicky svobodného“ stát smrtelně svatou věcí, je věcí jeho srdce, je to jeho hlavní věc, jeho vlastní věc.

Politická svoboda prohlašuje, že *polis*, stát, je svobodný, náboženská svoboda říká, že náboženství je svobodné, stejně jako svoboda svědomí znamená, že svědomí je svobodné; tedy nikoli, že jsem na státu, náboženství, svědomí, nezávislý, nebo že jsem se jich *zbavil*. Neznamená *moji* svobodu, nýbrž *svobodu* moci, která mě ovládá a utlačuje; znamená, že jeden z mých *tyranů*, jako stát, náboženství, svědomí, jsou svobodní. Stát, náboženství, svědomí, tito tyrané, ze mě dělají otroka, a *jejich* svoboda je *mým* otroctvím. Skutečnost, že přitom postupují podle zásady „účel světí prostředky“, se rozumí samo sebou. Je-li cílem blaho státu, tak se válka stává posvěceným prostředkem; je-li státním cílem spravedlnost, tak se vražda stává posvěceným prostředkem, a její svatě jméno zní: „poprava“, atd.; svatý stát *posvětí* všechno, co mu prospívá.

„Individuální svoboda“, nad níž buržoazní liberalismus zářlivě bdí, vůbec neznamená zcela svobodné sebeurčování, na

jehož základě by se vykonané činy staly pouze *mými*, nýbrž pouze nezávislost na *osobách*. Individuálně svobodný je ten, kdo není odpovědný žádnému *člověku*. Chápáno v tomto smyslu – a jinak to chápat nesmíme – individuálně svobodný je nejen vládce, tj. *bez odpovědnosti vůči lidem* („před Bohem“ svou odpovědnost však uznává), nýbrž všichni, kteří „jsou odpovědní jen zákonu“. Tento druh svobody vybojovalo revoluční hnutí století, totiž nezávislost na libovůli, na onom *tel est notre plaisir*. Proto musel být konstituční panovník sám zbaven veškeré osobnosti, veškerého individuálního rozhodování, aby jako osoba, jako *individuální člověk* nemohl ohrozit „individuální svobodu“ druhých. Konstituční panovník ztratil osobní *panovníckou vůli*. Absolutní vládci se proto oprávněně proti tomu brání. Ovšem právě oni chtějí v nejlepším smyslu být „křesťanskými vládci“. Kvůli tomu by se ale museli stát *čistě duchovní mocí*, protože křesťan je poddaným jen *ducha* („Bůh je duch“). Z toho plyne, že čistě duchovní moc představuje jen konstituční panovník, on, který je bez jakéhokoli osobního významu natolik zduchovněn, že ho lze pokládat za zcela cizího „ducha“, za *ideu*. Konstituční král je vpravdě *křesťanským králem*, pravým důsledkem křesťanského principu. V konstituční monarchii dospěla individuální nadvláda, tzn. panovník, který vskutku něco *chce*, ke svému vrcholu. Proto zde vládne *individuální svoboda*, nezávislost na každém individuálním panovní, na každém, kdo by mohl poroučet s oním *tel est notre plaisir*. Je to dokonalý *křesťanský* státní život, zduchovnělý život.

Měšťáctvo se chová veskrze a naprosto *liberálně*. Každý *osobní* zásah do sféry druhého rozjiří měšťácký smysl: vidí-li měšťák, že je závislý na rozmaru, zálibě, vůli člověka jako jednotlivce (tzn., který není autorizován nějakou „vyšší mocí“), ihned dá svůj liberalismus najevo a nařká na „libovůli“. Tedy, měšťák zakládá svou svobodu na tom, co se nazývá *rozka* (ordonance): „Nikdo mi nemá co – poroučet!“ Smyslem *rozka* zu je, že to, co *já* mám udělat, je vůle jiného člověka, zatímco *zákon* osobní moc druhého nevyjadřuje. Svoboda měšťáctva je svoboda neboli nezávislost na vůli druhého člověka, takzvaná

osobní neboli individuální svoboda. Neboť být osobně svobodný znamená být svobodný jen na základě toho, že nikdo jiný nemůže disponovat mou osobou, nebo že to, co smím nebo nesmím, nezávisí na osobních rozhodnutích někoho jiného. Svoboda tisku je mimo jiné takovou svobodou liberalismu, který nátlak cenzury odsuzuje jen jako osobní libovůli, ale jinak se ukazuje jako nanejvýš nakloněný a ochotný tyranizovat ho prostřednictvím „tiskových zákonů“, tzn., měšťáctí liberálové by chtěli svobodu psaní *pro sebe*, neboť jednají *podle zákona*, svými spisy neporušují zákon. Tisknout se smí jen to, co je liberální, tzn. zákonné, jinak „tiskové zákony“ hrozí „tiskovými tresty“. Když se zjistí, že tisková svoboda je zaručena, tak se vůbec nepozoruje, že když se dojde k něčemu dalšímu, tak za vládní nejkřiklavější nesvoboda. Neboť *rozkazu* jsme se sice zbavili, „nikdo nám nemá co poroučet“, ale o to víc podléháme – *zákonu*. Právo nás nyní ve všech formách zotročilo.

V měšťáckém státě existují jen „svobodní lidé“, kteří jsou nuceni k tisící věcem (např. uctivosti, vyznání víry atd.). K čemu to však vede? Vždyť je přece nutí jen – stát, zákon, ne nějaký člověk!

Čeho chce měšťáctvo dosáhnout, když se horlivě vzpouzí proti každému osobnímu příkazu, který není založen ve „věci“, „rozumu“ atd.? Bojuje proti nadvládě „osob“ právě jen v zájmu „věci“! Věcí ducha je však to, co je rozumné, dobré, zákonné, atd.; to je „dobrá věc“. Měšťáctvo chce *neosobního* vládce.

Když je dále principem to, že jen věc, totiž jen věc mravnosti, věc zákonitosti, atd., má člověka ovládat, tak se také nesmí připustit žádná osobní omezení jednoho druhým (jako např. dříve měšťan nemohl zastávat šlechtický úřad, šlechtic provozovat měšťanské řemeslo, atd.), tzn., musí existovat *svobodná konkurence*. Pouze prostřednictvím věci může jeden druhého omezit (bohatý např. nemajetného peněží, věcí), nikoli jako osoba. Nadále platí jen jedna nadvláda, nadvláda *státu*; osobně již nikdo není vládcem nad druhým. Jíž při narození patří děti státu a rodičům jen jménem státu, který např. nepřipouští vraždu dítěte, vyžaduje jeho křest, atd.

Pro stát jsou ale všechny jeho děti také úplně stejné („občanská nikoli politická rovnost“) a sami mohou přihlížet, jak se spolu vzájemně vypořádají: mohou si *konkurovat*.

Svobodná konkurence neznamená nic jiného, než že každý může vystoupit proti druhému, může se uplatnit, může bojovat. Proti tomu přirozeně vystupovala feudální strana, protože její existence závisela na neexistenci konkurence. V bojích v době francouzské restaurace nešlo o nic jiného, než že buržoazie bojovala za volnou konkurenci, a feudálové se snažili zavést zpět cechovní systém.

Nuže, volná konkurence zvítězila a proti cechům musela zvítězit.

Když revoluce skončila v reakci, tak to jen ukázalo, co revoluce *skutečně* byla. Neboť každé úsilí se stane reakčním, když přijde k *rozumu*, a žene původní aktivitu kupředu jen tak dlouho, než se stane *opojením*, „nerozvážností“. Heslem reakce je vždy „rozvaha“, protože rozvaha určí hranice, i to, co se skutečně požaduje, tzn. princip, zbavený původní „bezuzdrnosti“ a „bezmeznosti“. Divocí buršáci, chvastounští studenti, kteří ztratili jakékoli ohledy, jsou ve *skutečnosti* filistry, poněvadž jak u nich, tak stejně u oněch, ohledy tvoří náplň jejich jednání, pouze jen že se jako chvastouni postaví proti ohledům a chovají se negativně, později jako filistři jim propadnou a chovají se k nim pozitivně. V obou případech se celé jejich jednání a myšlení točí kolem „ohledů“, ale filistr je ve srovnání s buršákem *reakční*, je divokým chlapíkem, který přišel k rozumu, jako tento zůstal nerozumným filistrem. Každodenní zkušenost potvrzuje pravdu této změny a ukazuje, jak chvastouni zeslárnou ve filistry.

Tak také takzvaná reakce v Německu dokazuje, že byla jen *rozvážným* pokračováním válečného svobodného jásotu.

Revoluce nebyla zaměřena proti *stávajícímu*, nýbrž *tomuto stávajícímu*, proti *určitému* stavu. Odstranila *tohoto* vládce, nikoli *vládce vůbec*, naopak, Francouzi byli ovládnuti nejdrsnějším způsobem; odstranili staré nešťastníky, ale ctnostným chceli zaručit pevnou existenci, tzn., na místo nešťastí dali pouze

ctnost. (Neřest a ctnost se navzájem liší jen tím, čím se divoký buršák liší od filistra) atd.

Až do dnešního dne princip revoluce zůstal u toho, že bojoval proti *tomuto* a *onomu*, tzn., zůstal *reformní*. Kolik se toho zlepšilo, natolik může být zachován „rozvázný pokrok“; toliko *nový pán* vždy nastoupí na místo starého, a převrat je – výstavbou. Rozdíl mezi mladým a starým filistrem zůstává zachován. Revoluce začala šosácky s povznesením třetího stavu, středního stavu, a šosácky selhává. Svobodným se nestal *jednotlivý člověk* – a jedině ten je *skutečným* člověkem –, nýbrž *měšťák*, *citoyen*, *politický* člověk, který právě proto není *skutečným* člověkem, nýbrž exemplářem lidského rodu, a především exemplářem měšťáckého rodu, *svobodným měšťákem*.

V revoluci světodějně nejednal *jednotlivec*, nýbrž *lid*: *národ*, suverén, chtěl všechno způsobit. Vymyšlené já, idea, jako je národ, vystupuje jako aktér, tzn. jednotlivci se jako nástroje propůjčují této ideji a jednají jako „měšťáci“.

Měšťáctvo má svou moc a současně meze ve *státní ústavě*, v chartě, v legitimním neboli „spravedlivém“ panovníkovi, který se sám řídí a vládne podle „rozumných zákonů“, zkrátka v *zákonnosti*. Období buržoazie ovládá britský duch zákonosti. Shromáždění zemských sněmů např. neustále chová v paměti, že jeho pravomoci sahají jen tak a tak daleko, a že bylo svoláno z milosti a může být z nemilosti opět rozpuštěno. Stále si připomíná své – *povolání*. Nelze jistě popřít, že mě zplo- dil můj otec; když jsem však byl jednou zplozen, tak už mě přece vůbec nezajímají jeho úmysly při plození, a k čemu mě může vždy *povolat*, dělám si, co sám chci. Proto také shromáždění stavů svolané na počátku francouzské revoluce naprosto správně poznalo, že je nezávislé na těch, kteří je svolali. *Existovalo*, a bylo by hloupé, kdyby neuplatnilo své právo na existenci, nýbrž cítilo se závislé jako na otci. Povolány se už nemůže ptát: co zamýšlel ten, co mě povolal, když mě stvořil? – nýbrž: co chci já, když už jsem upostechl povolání? Nikoli povolávání cí, ne komitenti, ne charta, podle níž bylo její shromáždění svoláno, nic pro něj nebude svatou, nedotknutelnou mocí. Je

oprávněn ke všemu, co je v jeho moci; nezná žádné omezující „oprávnění“, nechce být *loajální*. Existovala by tak, kdyby se od komor vůbec dalo něco takového očekávat, zcela *egoistická* komora, zbavená jakékoli pupeční šňůry a bezohledná. Avšak komory jsou stále devótní, a proto nemůže překvapit, že se v nich tak rozšířil polovičatý neboli nerozhodný, tzn. pokrytecký „egoismus“.

Příslušníci stavů mají zůstat v *mezích*, které jim byly vymezeny chartou, královskou vůlí apod. Když nechtější nebo nemohou, měli by „vystoupit“. Kdo by jako svědomitý mohl jednat jinak, kdyby mohl své přesvědčení a svou vůli prosadit jako *první*, kdo by mohl být tak nemravný, aby se snažil prosadit *sebe*, když by přitom zničil společenství a všechno? Drží se úzkostlivě v rámci hranic svého *oprávnění*; neboť beztoho musí zůstat v hranicích své *moci*, protože nikdo nezmůže víc, než on sám. „Mojí moc, respektive bezmoc, by byla mojí jedinou hranicí, avšak oprávnění jen svazujícím – ustanovením? Měl bych tento převratný názor přijmout? Ne, jsem – zákonným občanem!“

Měšťáctvo vyznává morálku, která velmi úzce souvisí s jeho podstatou. Jeho prvním požadavkem je, aby člověk provozoval solidní obchod, počestné řemeslo, vedl morální život. Nemravný je pro něj podvodník, záletnice, zloděj, lupič a vrah, hráč, nemajetný člověk bez postavení, lehkomyšlný. Počestný občan zaujímá vůči těmto „nemorálním“ citový postoj „nejhlubšího rozhořčení“. Všem jim chybí usedlost, *solidnost* obchodu, solidní, počestný život, pevný příjem, atd., a zkrátka *neleží*, protože jejich existence nespočívá na *pevném základě*, k nebezpečným „individuům nebo izolovaným jednotlivcům“, k nebezpečnému *proletariátu*: jsou to „individuální křiklouni“, kteří neposkytují žádné „garance“ a nemají „co ztratit“ a tedy nemusejí nic riskovat. Např. rodinné pouto člověka *svazuje*, spoutaný garantuje jistotu, lze ho uchopit; naproti tomu nevěstka nikoli. Hráč sází vše na hru, ruinuje sebe i druhé –, *žádá* garance. Všichni, kteří se měšťákovi jeví jako podezřelí, nepřátelští a nebezpeční, lze označit za „vagabundy“; jakýkoli

„vagabundský“ způsob života se mu nelíbí. Neboť existují také duchovní vagabundi, jimž tradiční sídlo jejich otců připadá natolik malé a svazující, než aby se nadále mohli spokojit s omezeným prostorem: místo toho, aby se drželi v mezích umírněného způsobu myšlení a chápali jako nedotknutelnou pravdu to, co tisícům poskytuje útěchu a klid, všechny tradiční hranice překračují a extravagují se svou nestoudnou kritikou a nezkroutným pochybovačstvím, tito extravaganí vagabundové. Vytvářejí třídu nepevných, neklidných, proměnlivých, tzn. proletářů, a jsou, když hlasitě projeví svou neposednou povahu, označováni za „vzpurané hlavy“.

Takto široký význam má proletariát neboli pauperismus. Jak dalece bychom se mylili, kdybychom měšťáctvu přičítali snahu, že by ze všech svých nejlepších sil chtělo odstranit chudobu (pauperismus). Naopak, dobrý měšťák se utěšuje nesrovnatelně uklidňujícím přesvědčením, že „statky štěstí byly jednou nerovnoměrně rozděleny, a že to tak vždy zůstane – podle moudrého rozhodnutí Boha“. Chudoba, která jej na všech ulicích obklopuje, pravého měšťáka už dál víc neruší, nanejvýš se spokojí s rozdanou almužnou, nebo „čestnému a potřebnému“ chlapíkovi opatří práci a obživu. Tím víc ale cítí, že mu jeho klidný požitek kazí *po novotách toužící a nespokojená* chudoba, oni chudí, kteří se už nechovají *klidně* a netrpí, nýbrž začínají být *extravaganí* a vzpurní. Zavřete vagabunda, strčte buřiče do nejtemnějšího žaláře! Chce ve státě vyvolat „nepokoje a vystoupit proti stávajícímu pořádku“ – ukamenujte ho, ukamenujte ho!

Avšak právě od těchto nespokojených asi pochází následující úvaha: „dobrým měšťákům“ může být jedno, kdo je a jejich principy chrání, zda absolutní nebo konstituční král, republika, atd., jen když jsou chráněni. A jaký je jejich princip, jehož „ochránce“ stále milují? Nikoli princip práce, také rodu ne. Nýbrž princip *průměrnosti*, krásného středu: trochu rodu, trochu práce, tzn. sám sebe *zúročující majetek*. Majetek je zde ono pevné, dané, zděděné (rod), zúročením je na tom námaha (práce), tedy *pracující kapitál*. Jen žádná přemíra, žádná ultra,

žádný radikalismus! Jistěže dědičné právo, ale pouze zděděný majetek; jistěže práce, ale trochu nebo žádná vlastní, nýbrž práce kapitálu a – ztročených dělníků.

Žije-li doba v zajetí omylu, tak z toho jedni mají výhodu, zatímco druzí újmu. Ve středověku byl mezi křesťany všeobecně rozšířen omyl, že církev musí mít veškerou moc neboli nadvládu na zemi; církevní hierarchie nevěřili této „pravdě“ o nic méně než laikové, a obě strany podléhaly stejnému omylu. Hierarchům ovšem umožnil získat *výhodu* moci, laiky *poškodit* poddaností. Avšak jak se říká, „újma činí člověka chytrým“, proto se laikové nakonec stali chytrými a této středověké „pravdě“ již nevěřili. – Stejný vztah vládne mezi měšťáctvem a dělnictvem. Měšťáci a dělníci věří v „pravdu“ *peněz*; ti, kteří nic nevládní, nevěří o nic méně, než ti, kteří něco vládní, laikové tedy stejně jako kněží.

„Peníze vládnou světem“ je základním tónem měšťácké epochy. Nemajetný šlechtic a nemajetný dělník jako „hladovějící“ jsou politicky bezvýznamní; původ a práce neznamenají nic, nýbrž *význam* propůjčují *peníze*. Vlastníci vládnou, avšak stát vychovává z nemajetných své „sluhy“, a podle toho, jak mají jeho jménem vládnout (panovat), jim dává peníze (plat).

Všechno dostávám od státu. Mám něco bez *svolení státu*? Co mám bez něj, to mi *vezme*, jakmile objeví chybějící „právní titul“. Nemám tedy všechno z jeho milosti, z jeho svolení?

Pouze o toto, o *právní titul*, se opírá měšťáctvo. Měšťák je tím, čím je, na základě *státní ochrany*, z milosti státu. Kdyby se moc státu zničila, musel by se obávat, že všechno ztratí.

Jak to však vypadá s tím, kdo nemá co ztratit, jak to vypadá s proletářem? Protože nemá co ztratit, nepotřebuje pro své „nic“ ochranu státu. Může naopak získat, když by ti, kteří mají být chráněni, onu státní ochranu ztratili.

Nemajetný proto bude pokládat stát za ochrannou moc, která vlastníka chrání a privileguje, jeho naopak – vysává. Stát je – *měšťáckým státem*, je statusem měšťáctva. Nechrání člověka podle jeho práce, nýbrž podle jeho poslušnosti (loajality), totiž

podle toho, zda státem svěřená práva požívá a spravuje podle vůle, tj. zákonů, státu.

Za vlády měšťáctva upadají pracující vždy do rukou těch, kteří disponují nějakým státním majetkem (a všechno, co lze vlastnit, je v držení státu, patří státu a jednotlivci je jen půjčeno), zejména penězi a statky, tedy do rukou kapitalistů. Dělník nemůže svou práci *zhodnotit* podle míry ceny, kterou má pro toho, kdo ji požívá. „Práce je špatně placená!“ Největší zisk z ní má kapitalista. – Dobře a ještě víc než dobře bude zaplácena práce těch, kteří zvyšují lesk a *moc* státu, práce vysokých *služebníků* státu. Stát platí dobře, aby své „dobře obcánny“, vlastníky, nevystavil nebezpečí, že budou špatně placeni; na základě dobrého platu si zajišťuje své služebníky, z nichž pro „dobře obcánny“ buduje ochrannou moc, „policii“ (k policii patří vojáci, úředníci všeho druhu, např. justice, školství atd., zkrátka „státní mašinerie“), a „dobří obcánny“ mu odvádějí vysoké dávky, aby o to nižší dávali svým pracujícím.

Ale třída dělníků zůstává nepřátelskou mocí pro tento stát, tento stát vlastníků, toto „království měšťáků“, protože v tom, co ve svém jádře je, je nechráněna (neboť ochranu státem nepoživají jako dělníci, nýbrž jako jeho podřízení mají právo na spolupoužívání policie, tak zvanou právní ochranu). Jejich princip, práce, není uznáván podle své *hodnoty*: je vykořisťován, je *válečnou kořistí* vlastníků, nepřátel.

Dělníci mají ve svých rukou obrovskou moc, a kdyby si ji jednou plně uvědomili a použili ji, tak by jim nic neodolalo: stačilo by jen, aby zastavili práci, a to, co vyrobili, považovali za své a užívali jako své. Toto je smysl tu a tam se objevujících dělnických nepokojů.

Stát spočívá na – *otroctví práce*. Stane-li se *práce svobodnou*, tak stát je ztracen.

§ 2. Sociální liberalismus

Narodili jsme se jako svobodní lidé, a ať se podíváme kamkoli, vidíme, že z nás udělali sluhý egoistů! Máme se proto také

stát egoisty? Proboha ne, raději egoisty znevažujeme! Z nich ze všech uděláme „otrhance“, aby všichni nic neměli, aby „všichni“ měli. –

Tolik sociálové. –

Kdo je tou osobou, která vás nazývá „všichni“? – Je to „společnost“! Jestlipak má ale tělo? *My* jsme jejím tělem! Vy? Vy přece nejste žádným tělem; – ty jsi ale tělesný, také ty a ty, dohromady jste ale jen tělo, žádné tělo. Tím by měla jednotná společnost sice ke své službě těla, ale žádné jediné a vlastní tělo. Stejně tak jako „národ“ u politiků nebude ničím jiným, než „duchem“, jeho tělo na něm pouze zdáním.

V politickém liberalismu je svoboda člověka nezávislostí na *osobách*, na osobní nadvládě, na *pánech*: garanci každé osoby před jinou osobou, osobní svobodou.

Nikdo nemá co poroučet, prikazuje jedině zákon.

I když se osoby staly *rovnými*, tak to přesto neplatí o jejich *vlastnictví*. A přece *chudý potřebuje* bohatého, bohatý *chudého*, onen peníze bohatých, tento práci chudých. Druhého tedy nepotřebuje nikdo jako *osobu*, ale potřebuje ho jako *dávajícího*, a tedy jako někoho, kdo něco dává, jako vlastník nebo majitel. To, co *má*, tedy dělá *pána*. A v tom, co lidé *mají*, neboli „*majetku*“, si nejsou rovni.

Podle sociálního liberalismu z toho proto vyplývá, že *nikdo* nesmí *vlastnit*, stejně tak jako podle politického liberalismu platí, že *nikdo* nemá *poroučet*, tzn. tak jako v prvním případě příkazy vydává pouze *stát*, tak v druhém majetek má jedině *společnost*.

Tím, že stát chrání každou osobu a majetek před druhým, je totiž od sebe *odděluje*: každý *je* jeho částí pro sebe a *má* jeho část pro sebe. Komu stačí to, co je a co má, ten se spokojí s tímto stavem věcí; kdo by ale chtěl být a mít víc, ten se po tomto „víc“ ohlíží a vidí, že je v moci jiných *osob*. Naráží zde na rozpor: jako osoba není horší, než druhý, a přesto jedna osoba *má* to, co druhý nemá, ale chtěl by mít. Vyzovuje z toho, že jedna osoba je tedy přece něco víc než druhá, neboť má, co potřebuje, a tato druhá to nemá, první je bohatý, druhý chudý as.

Máme nechat, ptá se nyní dál, znovu oživit to, co jsme právem pohřbili, máme nechat tuto nepřímou znovu vytvořenou nerovnost platit? Ne, naopak musíme zcela dokončit to, co se udělalo jen polovičatě. Naší nezávislosti na osobě druhého ještě chybí nezávislost na tom, co může osoba jiného ovládat, na tom, co má ve své osobní moci, zkrátka na „osobním vlastnictví“. Odstraňme tedy *osobní vlastnictví*. Ať nikdo nemá něco víc, ať je každý – lumpem.²⁸ Ať je vlastnictví *neosobní*, ať patří – *společnosti*.

Před nejvyšším *pánem*, jediným *velitelem*, jsme se všichni stali rovnými, rovnými osobami, tzn. nulami.

Před nejvyšším *vlastníkem* se všichni stáváme stejnými – *lumpy*. Nyní je každý v očích druhého lumpem, „nic nemajícím“; pak ale toto hodnocení končí, všichni jsme lumpové, a jako společná masa komunistické společnosti se můžeme nazývat „bandou lumpů“.

Kdyby proletář skutečně vytvořil svou plánovanou „společnost“, v níž by byl rozdíel mezi bohatými a chudými zrušen, pak *bude* lumpem, neboť tím pak ví, jak být lumpem, a mohl by z „lumpa“ udělat ctěný titul, jako to revoluce udělala ze slova „měšťák“. Lump je jeho ideálem, všichni se máme stát lumpy.

Toto je druhá krádež „osobního“, která se děje v zájmu „lid-skosti“. Jednotlivci nezůstaly ani příkazy ani vlastnictví; první vzal stát, druhé společnost.

Protože ve společnosti se lze setkat s nejnepřístupnějšími zlořády, tak zejména utlačování, tedy členové z nižších regionů společnosti, si myslí, že vinu za to nese společnost, a za svůj úkol pokládají objevit *pravou společnost*. Je to však pouze stará věc, že člověk hledá vinu nejdřív v něčem jiném, než v *sobě*; tedy ve státě, v sobectví bohatých atd., které přece právě kvůli naší vině vděčí za svou existenci.

Reflexe a závěry komunismu vypadají velmi jednoduše. Jak nyní věci stojí, tedy za současných státních poměrů, tak jsou jedni vůči druhým v nevyhodě, a to většina proti menšině. V tomto *stavu* věci se jedni nalézají ve *stavu blahobytu*, druhí ve *stavu nouze*. Proto musí být současný *stav* věci, tj. stát

(status = stav) odstraněn. A co místo něj? Místo blahobytu některých – *blahobyť obecní, blahobyť všech*.

Prostřednictvím revolucí se buržoazie stala všemocnou a veškerá nerovnost se odstranila tím, že každý byl povýšen nebo degradován do hodnosti *občana*: prostý člověk – povýšen, šlechtic – degradován: *třetí* stav se stal zvláštním stavem – totiž stavem – *státních občanů*. Komunismus nyní namítá: naše hodnota a naše podstata nespočívá v tom, že jsme všichni – *stejnými dětmi* státu, naší matky, že jsme se všichni narodili se stejným nárokem na jeho lásku a ochranu, nýbrž v tom, že jsme zde všichni *vzájemně pro sebe*. Toto je naše rovnost, neboli, v tom jsme si *rovni*, že já stejně tak právě jako ty, a vy všichni, jsme činní jeden pro druhého neboli „pracujeme“, tedy v tom, že každý z nás je *dělníkem*. Nezáleží nám na tom, čím jsme *pro stát*, totiž občané, nikoli na našem *občanství*, nýbrž na tom, čím jsme *si pro sebe navzájem*, totiž na tom, že každý z nás existuje pouze prostřednictvím druhého, který, když se stará o moje potřeby, zároveň vidí, že já jsem uspokojil jeho potřeby. On se např. stará o mé oblečení (krejčí), já o jeho zábavu (spisovatel komedií, tančovník na laně atd.), on o moji obživu (rolník atd.), já o jeho vzdělání (vědec atd.). *Dělnictví* je tedy naše hodnota a – rovnost.

Jaké výhody nám přináší občanství? Břemena! A jakou hodnotu má naše práce? Tu nejmenší! Avšak práce je naše jediná kvalita; to, že jsme *dělníci*, je na nás to nejlepší, toto je náš význam ve světě, a proto se musí také prosadit a *uplatnit*. Co nám můžete nabídnout? Přece nic než – *práci*. Pouze za práci a výkon vám dlužíme rekompenzaci, ne pouze za vaši existenci; a také ne za to, co jste *pro sebe*, nýbrž pouze za to, čím jste *pro nás*. Na základě čeho uplatňujete své nároky vůči nám? Snad svým vznešeným rodem, atd.? Ne, pouze tím, že nám poskytnete to, co je nejžádanější nebo nejpotřebnější. Tak to také je: chceme, abyste měli jen takovou cenu, jakou vám dáváme my; vy ale máte pro nás mít stejnou. *Výkony* určují cenu, tj. takové výkony, které pro nás mají cenu, tedy *vzájemné práce, všeobecné potřebné práce*. V očích jiného je každý *dělníkem*.

Kdo obstarává to, co je potřeba, není horší než druhý, neboli – všichni dělníci (dělníci přirozeně ve smyslu „navzájem prospěšných“, tj. komunistických dělníků) jsou si rovni. Avšak poněvadž dělník si svou mzdu zaslouží, nechť je také mzda rovná.

Pokud ke cti a důstojnosti člověka stačila víra, proti žádné práci, i té nejnamáhavější, nebylo možné nic namítat, jen když nestála v cestě víře. Naproti tomu nyní, když se každý má kultivovat v člověka, stává se jeho připoutanost k mechanické práci otroctvím. Musí-li na smrt unavený tovární dělník pracovat víc než dvanáct hodin, tak se nemůže stát člověkem. Každá práce má směřovat k uspokojení člověka. Proto se také v ní musí stát *mistrem*, tj. umět ji zvládnout jako celek. Kdo vyrábí v továrně na špendlíky jen knoflíky, napíná drát atd., ten pracuje mechanicky, jako stroj: zůstává diletantem, nestane se z něj žádný mistr: jeho práce ho nemůže *uspokojit*, nýbrž jen *vyčerpá*. Jeho práce, sama o sobě, není ničím, nemá v *sobě* žádný cíl, není něčím, co by bylo samo o sobě hotové: pracuje jen pro ruce někoho jiného, je od něj *využíván* (exploatován). Pro tohoto pracovníka ve službách jiného neexistuje žádný *požitek* *vzdelaného ducha*, nanejvýš sprostá zábava: dokonce je mu odepřeno *vzdělání*. Být dobrým křesťanem, k tomu je nutné jen *věřit*, a to se může odehrávat i v těch nejhorších poměrech. Proto se křesťanský smýšlející starají jen o zbožnost utiskovaných dělníků, jejich trpělivost, odevzdanost atd. Utlačované třídy mohly strpět veškerou svou bídu jen jako *křesťané*: neboť křesťanství nenechalo projevit jejich reptání a rozhořčení. Nyní již nestačí *žádost utišit*, nýbrž je nutné je *nasytit*. Buržoazie hlásala evangelium *požitku světa*, materiálního požitku, a nyní se diví, že toto učení získává příznivce mezi námi chudými: ukázala, že nikoli víra a chudoba činí blaženým, nýbrž vzdělání a majetek: to víme i my proletáři.

Měšťáctvo nás zbavilo rozkazů a libovůle jednotlivců. Zůstala jen libovůle, která vyrůstá z konjunkturny vztahů a lze ji nazvat nahodilostí poměrů; zůstalo obšťastňující *štěstí* a „štěstí obšťastněných“.

Když např. jedno průmyslové odvětví zkrachuje a tisíce dělníků zůstanou bez živobytí, tak se říká, že by bylo správné uznat, že vinu nenese jednotlivec, nýbrž že „zlo se skrývá v poměrech“.

Tak změníme poměry, avšak změněme je radikálně a tak, aby jejich nahodilost byla bezmocná a *zákonem*! Nebud' me už otroky náhody! Vybudujeme nový řád, který učiní konec *výkyvům*. Tento řád budíž pak svatý!

Dříve se muselo, aby se k něčemu dospělo, dávat za pravdu *pánům*; po revoluci to znamenalo: hoň se za *štěstím*! Měšťácký život se proměnil v honbu za štěstím neboli hazardní hru. K tomu se pak připojil požadavek, aby ten, kdo něco získal, to znovu lehkomyšlně neprohrál.

Podivný a přesto nanejvýš přirozený protiklad. Konkurence, v níž se jediné odehrává měšťácký neboli politický život, je veskrze hrou o štěstí, od burzovních spekulací až po získávání úřadů, honbu za zákazníky, hledání práce, touhu po povýšení a řádech, vetěz pokoutního žida atd. Podaří-li se protivníka obelstít a přetrumfnout, tak byl udělán „šťastný tah“, neboť za štěstí musí být pokládáno již to, že vítěz má schopnosti, které sice získal s největší pílí, s nimiž se ale ostatní neumí vyrovnat, tedy že neexistuje nikdo – nadanější. A ti nyní žijí svůj každodenní život v rámci tohoto strídání štěstí, aniž by se obávali, že vyvolají mravní rozhořčení, když se jejich pravý princip odhalí v nezkalené formě a jako – *hazardní hra* „způsobí neštěstí“. Hazardní hra je přece příliš otevřená, příliš nezakrytá konkurence a jako každá zjevná nahota uráží počestný pocit studu.

Tuto souhru náhod chtějí sociálové ukončit a vybudovat společnost, v níž lidé už nejsou závislí na *štěstí*, nýbrž jsou svobodní.

V nejpřirozenější podobě se toto úsilí nejprve projevuje jako nenávisť „nešťastných“ vůči „šťastným“, tj. těch, kterým štěstí dalo málo nebo vůbec nic, vůči těm, kterým dalo všechno.

Ve skutečnosti není ale nespokojenost zaměřena proti šťastným, nýbrž proti *štěstí*, této prohnilé skvrně měšťáctva.

Protože teprve až komunisté prohlásili svobodnou činnost za bytnost člověka, potřebovali jako každý pracovní způsob uvážování nedělit, jako každé materiální usilování boha, nějaké povznesení a pobožnost vedle své bezduché „práce“.

To, že komunisti spatřuje v tobě člověka, bratra, je jen nedělní strana komunismu. Po pracovní stránce tě vůbec nebere jako člověka, nýbrž jako lidského dělníka neboli pracujícího člověka. V prvním názoru se skrývá liberální princip, v druhém neliberálnost. Kdybys byl „lenochem“, tak by sice nepopřel, že jsi člověkem, ale snažil by se tě jako „líného člověka“ zbavit lenosti a přivést k *víře*, že práce je „určením a posláním“ člověka.

Proto vystupuje s dvojití tváří: s jednou dává pozor na to, aby byl uspokojen duchovní člověk, s druhou pátrá po prostředcích pro materiálního neboli tělesného člověka. Staví člověka do dvojí *pozice*, prostředku materiálního a duchovního vydělávání.

Měšťáctvo umožnilo *volně disponovat* duchovními a materiálními statky a na každém ponechalo vzít si to, na co má zálupek.

Komunismus je poskytuje opravdu každému, vnucuje mu je, a nutí ho, aby je získal. Protože jen duchovní a materiální statky z nás dělají člověka, přikládá komunismus velký význam tomu, abychom tyto statky, máme-li se stát člověkem, bez problémů získali. Měšťáctvo udělalo vydělávání svobodným, komunismu k tomu *nutí* a uznává jen *vydělávajícího*, živnostníka. Nestačí, že živnost je svobodná, nýbrž musíš ji *uchopit*.

Kritice tak zbývá jen dokázat, že nabytí těchto statků z nás v žádném případě člověka neudělá.

S liberálním příkazem, že každý má ze sebe udělat člověka, nebo že se každý má stát člověkem, byla spojena nutnost, že každý musí k této práci na polidštění získat čas, tj. že každému musí být umožněno, aby pracoval sám na *sobě*.

Měšťáctvo si myslelo, že to lze zprostředkovat tím, že všechno lidské ponechá konkurenci, ale jednotlivci dá právo na všechno lidské. „Každý smí usilovat o všechno!“

Sociální liberalismus zjišťuje, že záležitost s oním „smím“ není vyřízená, protože smět jen znamená, že to každému není zakázané, nikoli však, že by to bylo pro každého možné. Tvrdí proto, že měšťáctvo je liberální pouze ve svých ústních projevech a slovech, v činech nanejvýš neliberální. Ze své strany nám všem chce samo poskytnout *prostředky*, abychom mohli pracovat na sobě.

Princip práce ovšem překonává princip štěstí nebo konkurence. Současně ale dělník při vědomí toho, že to, co je v něm podstatné, je „dělník“, neupadá do egoismu a podřizuje se nadvláde dělnické společnosti, stejně jako měšťák oddané závislosti na státu konkurence. Krásný sen o „sociální povinnosti“ nezmlizel. Opět se myslí, že společnost nám *dává* to, co potřebujeme, a my jsme jí za to *zavázáni*, jsme jí za všechno dlužní.²⁹ Zůstává se přitom, že chceme *sloužit* „nejvyššímu dárci všech statků“. Na to, že společnost vůbec není žádná Já, které by mohlo rozdávat, půjčovat nebo poskytovat, nýbrž nástrojem nebo prostředkem, z něhož můžeme mít užitek, protože nemáme žádné společenské povinnosti, nýbrž pouze zájmy, k jejichž uskutečnění nám společnost musí sloužit, že nejsme společností dlužní žádnou obětí, nýbrž že když něco obětujeme, obětujeme to pro sebe: na to sociálové nemysleli, protože – jako liberálové – zůstali v zajetí religiozního principu a horečně touží – po svaté společnosti, což byl až dosud stát!

Společnost, od níž máme všechno, je novou vládkyní, novým strašidlem, novou „vyšší bytostí“, která nás „přijímá do služby a závazku!“

K bližšímu zhodnocení politického, jakož i sociálního liberalismu se dostaneme teprve dále. Nyní přecházíme k tomu, postavit je před soudní tribunál humánního neboli kritického liberalismu.

§ 3. Humánní liberalismus

Protože se liberalismus dovršil v „kritickém“, sama sebe kritizujícím liberalismu, v němž kritik zůstal liberálem a nepřekro-